

**ЕЛЕКТРОНЕН БЮЛЕТИН
РЕГИОНАЛЕН ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ – СОФИЯ**

**E-BULLETIN
REGIONAL HISTORY MUSEUM – SOFIA**

Бр. 05/2022
Vol. 05/2022

**Издателство на Регионален исторически музей – София
Publishing of Regional History Museum – Sofia**

София 2022

**„Е-бюлетин“ е периодично научно електронно издание на
Регионален исторически музей – София**

**“E-Bulletin” is a periodical scientific electronic edition of
Regional History Museum – Sofia**

Съставители

д-р Александър Станев (РИМ–София)
Цветозар Йотов (РИМ–София)

Отговорен редактор

Цветозар Йотов (РИМ–София)

Редакционна колегия

доц. д-р Венета Ханджийска-Янкулова
(РИМ–София)
гл. ас. д-р Илиана Борисова-Кацарова
(СУ „Св. Климент Охридски“)
д-р Марио Филипov (РИМ–София)
Елена Николова (РИМ–София)

Техническо оформление

Светлана Чолакова

Editors

Alexander Stanev, PhD (RHM–Sofia)
Tzvetozar Yotov (RHM–Sofia)

Editor-in-chief

Tzvetozar Yotov (RHM–Sofia)

Editorial Board

Veneta Handzhiyska-Yankulova,
Assoc. Prof., PhD (RHM–Sofia)
Iliana Borisova-Katsarova, Chief Assist.
Prof., PhD (SU “St. Kliment Ohridski”)
Mario Filipov, PhD (RHM–Sofia)
Elena Nikolova (RHM–Sofia)

Layout

Svetlana Cholakova

**Издавателство на Регионален исторически музей – София
Publishing of Regional History Museum – Sofia**

ISSN 2603-4247

**Изисквания към авторите за подготовка на публикация / Requirements for authors
when preparing a publication: <https://e-bulletin.sofiahistorymuseum.bg/bg/requirements>**

Регионален исторически музей – София
Regional History Museum – Sofia

ЕЛЕКТРОНЕН БЮЛЕТИН E-BULLETIN

<http://www.sofiahistorymuseum.bg/bg/>

<http://e-bulletin.sofiahistorymuseum.bg/bg/>

Бр. 05/2022

ISSN 2603-4247

Vol. 05/2022

СЪДЪРЖАНИЕ CONTENT

АРХЕОЛОГИЯ /ARCHAEOLOGY

**ПРАИСТОРИЧЕСКИ МАТЕРИАЛИ ОТ МЕСТНОСТТА ЧУНГОВИЦА,
С. ЛОЗЕН, СТОЛИЧНА ОБЩИНА**

Мargarита Попова, Люба Дафова

**PREHISTORICAL MATERIALS FROM CHUNGOVITSA LOCALITY, VILLAGE
OF LOZEN, STOLICHNA MUNICIPALITY**

Margarita Popova, Lyuba Dafova

.....9–16

**КЪСНОАНТИЧНИЯТ КОМПЛЕКС В КВ. ВЕРДИКАЛ, ГР. БАНКЯ – ДАННИ И
МАТЕРИАЛИ ОТ ПРОУЧВАНИЯТА ПРЕЗ 1981 Г.**

Аnани Антонов

**THE LATE ANTIQUE COMPLEX IN VERDIKAL NEIGHBOURHOOD, TOWN OF
BANKYA – DATA AND MATERIALS FROM THE 1981 SURVEYS**

Anani Antonov

.....17–42

**ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ЛОЗЕН И КАЗИЧЕНЕ,
РАЙОН ПАНЧАРЕВО, СТОЛИЧНА ОБЩИНА**

Александр Станев, Методи Златков

**FIELD SURVEYS ON THE TERRITORY OF LOZEN AND KAZICHENE VILLAGES,
PANCHAREVO DISTRICT, STOLICHNA MUNICIPALITY**

Alexander Stanev, Metodi Zlatkov

.....43–111

ИСТОРИЯ / HISTORY

БОЯНСКИЯТ МАЙСТОР И ПРЕДСТАВАТА ЗА САРАЦИНИТЕ

Ели Антова

THE BOYANA MASTER AND THE REPRESENTATION OF THE SARACINS

Eli Antova

.....115–128

СВЕДЕНИЯТА ЗА ВЛАСИ „РИМСКИ ПАСТИРИ“ И УПОТРЕБАТА НА ТЕРМИНИТЕ BULGARI, BLASII И MESSIANI В УНГАРСКИТЕ ХРОНИКИ ОТ XIII–XV ВЕК

Цветозар Йотов

THE ACCOUNTS OF WALLACHIANS AS “ROMAN SHEPHERDS” AND THE USE OF THE TERMS BULGARI, BLASII AND MESSIANI IN THE HUNGARIAN CHRONICLES FROM 13TH–15TH CENTURIES

Tzvetozar Yotov

.....129–151

ДИАЛЕКТИКА НА УПРАВЛЕНСКИТЕ И ИЗМЕРИТЕЛНИ СИСТЕМИ В ОСМАНСКАТА ИМПЕРИЯ И НЕЙНИТЕ ПОСЛЕДСТВИЯ

Василис Пимпас

DIALECTIC OF MANAGEMENT AND MEASUREMENT SYSTEMS IN THE OTTOMAN EMPIRE AND ITS CONSEQUENCES

Vasilis Pimpas

.....153–167

ТАКОР КЮРДЯН – ТАКИ: 25 ГОДИНИ ПО-КЪСНО

Силвио Томов

TNAKOR KURDYAN – TAKI: 25 YEARS LATER

Silvio Tomov

.....169–185

ИЗКУСТВОЗНАНИЕ / ART STUDIES

ИЗЛОЖБА ПО СЛУЧАЙ 100 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО НА НИКОЛАЙ БОЕВ

Христина Грозданова

EXHIBITION ON THE 100TH ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF NIKOLAY BOEV

Hristina Grozdanova

.....189–206

НАУЧНАТА ИЛЮСТРАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ ОТ XIX ДО СРЕДАТА НА XX ВЕК И НЕЙНОТО МЯСТО В НАУЧНИТЕ ИЗДАНИЯ И ОТВЪД ТЯХ

Христина Грозданова

THE SCIENTIFIC ILLUSTRATION IN BULGARIA FROM 19TH CENTURY TO MIDDLE 20TH CENTURY AND ITS PLACE IN SCIENTIFIC EDITIONS AND BEYOND

Hristina Grozdanova

.....207–228

МУЗЕОЛОГИЯ / MUSEOLOGY

„СПОМЕНИ ЗА ШЕСТ СОФИЙСКИ УЛИЦИ“ ОТ ВЕРА МЕЧКАРОВА

Марияна Маринова

“MEMORIES OF SIX SOFIA STREETS” FROM VERA MECHKAROVA

Mariyana Marinova

.....231–253

РЕЗУЛТАТИ ОТ АНКЕТИТЕ ПРОВЕДЕНИ ВЪВ ВРЪЗКА С „ЕВРОПЕЙСКА НОЩ НА МУЗЕИТЕ 2022“ И ДЕНЯ НА СОФИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА РЕГИОНАЛЕН ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ – СОФИЯ И НЕГОВИТЕ ФИЛИАЛИ

Ангел Драгиев

RESULTS FROM SURVEYS CONDUCTED IN CONNECTION WITH *EUROPEAN NIGHT OF MUSEUMS 2022* AND *DAY OF SOFIA* IN REGIONAL HISTORY MUSEUM – SOFIA AND ITS BRANCHES

Angel Dragiev

.....255–263

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ И ДИГИТАЛИЗАЦИОННИ РЕСУРСИ В БЪЛГАРСКАТА МУЗЕЙНА ПРАКТИКА

Ангел Драгиев, Йордана Николова, Даниел Иванов

DIGITALIZATION AND DIGITIZATION RESOURCES IN THE BULGARIAN MUSEUM PRACTICE

Angel Dragiev, Yordana Nikolova, Daniel Ivanov

.....265–285

НАУЧНАТА БИБЛИОТЕКА НА РЕГИОНАЛЕН ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ – СОФИЯ

Бранимира Тенева

THE SCIENTIFIC LIBRARY OF THE REGIONAL HISTORY MUSEUM – SOFIA

Branimira Teneva

.....287–289

КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО / CULTURAL HERITAGE

БЪЛГАРСКОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО В СФЕРАТА НА НЕДВИЖИМОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО С АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОФИЛ (1944–2020 Г.). ИСТОРИЧЕСКИ ПРЕГЛЕД

Даниел Иванов

BULGARIAN LEGISLATION IN THE FIELD OF IMMOVABLE CULTURAL HERITAGE WITH ARCHAEOLOGICAL PROFILE (1878–1944). HISTORICAL REVIEW

Daniel Ivanov

.....293–305

ИСТОРИЯ
HISTORY

**СВЕДЕНИЯТА ЗА ВЛАСИ „РИМСКИ ПАСТИРИ“
И УПОТРЕБАТА НА ТЕРМИНИТЕ *BULGARI, BLASII* И *MESSIANI*
В УНГАРСКИТЕ ХРОНИКИ ОТ XIII–XV ВЕК**

Цветозар Йотов

В средновековната западноевропейска историопис власите са познати още от времето на Третия (1189–1192 г.) и Четвъртия кръстоносен поход (1202–1204 г.), но въпросът за тяхното минало и какви са те като народ не занимава хронистите, отразяващи тези събития. По-задълбочени проучвания за ранната влашка история започват да се правят няколко столетия по-късно – през епохата на Ренесанса – когато преоткритият дух на античната историография започва да разпалва интереса на италианските историци и географи към миналото на народите в Европа и техните възможни древни предци. Именно хуманистите от XV век са научните авторитети на своето време, които разработват три конкретни историографски формулировки за произхода на власите – *власи = (Децебалови и Траянови) даки*, *власи = римляни (италийци)* и *Влахия = Крайбрежна Дакия* – които стават и отправна точка на разсъждения в творбите на последващите поколения западни историци и географи. Тези формулировки се базират както на прочетеното в латиноезичната летописна традиция от XII–XIV век за Балканите и отвъддунавските земи, така и на лични авторови анализи на текстовете от нея, подплатени с впечатления от общуването със самите власи. Но дали историографските тези на хуманистите са изцяло плод на новата западна мисъл, или за тях могат да се открият „архетипи“ и в по-ранни извори? В търсенето на възможен отговор на този въпрос ще трябва да се анализират унгарските наративни извори от XIII–XV век.

Темата за римския произход на власите, появила се за първи път в няколко латиноезични (най-вече унгарски) средновековни съчинения и впоследствие обширно разработена в ренесансовата историко-географска книжнина, отдавна е привлякла вниманието на редица чуждестранни учени и по нея е събрана значителна библиография. С изключение на една обширна студия, публикувана в края на XIX век (Милетич, Агура 1893), българската специализирана литература

рядко я разглежда самостоятелно и в нейната цялост, което провокира написването на настоящия текст.¹ Основната цел, която се поставя тук, е в синтезиран вид да се направи опит за дефиниция на няколко важни въпроса. Кога за първи път власите са идентифицирани като „(преки) наследници на римляни“: в късносредновековната или в новата италианска историопис от XV–XVI век? Доколко названието *власи* в определени писмени източници през даден исторически момент и – особено – в дадена историографска традиция (западна или източна) може да се разглежда като буквален етноним, доколко то е използвано като вид „технически термин“ или доколко е просто анахронизъм в повествуването? Може ли да отнесем подобна теоретична трактовка и спрямо названието *българи*, което почти винаги е допълнително пояснявано от средновековните автори с различни антични архаизми – най-често *мизи*? От изворите, които ще бъдат представени в следващите редове, положително може да се заключи, че първоначалната версия за римското минало на власите в латиноезичната историопис трябва да е формулирана на унгарска почва през IX–XIII век като плод на недостигнала до нас полулегендарна устна маджарска историческа традиция, чиято финалната писмена обработка се изразява в пояснението *пастири на римляните*. Вероятно този първичен вариант за „римското наследство у власите“ постепенно достига и до италианските историци и географи, които през XV и XVI век го доразвиват спрямо своите собствени впечатления и научни дискусии. Сведенията на унгарските автори ще бъдат анализирани в собствения им исторически и историографски контекст от края на Средните векове и настъпващото ново преоткриване на античната традиция в Западна Европа, а не през призмата на съвременни национални и лингвистични конструкти.²

Важно е да се отбележи, че всъщност власите (*Βλάχοι*) излизат за първи път на историческата сцена през XI–XII век в съчиненията на ромейските автори Йоан Скилица (1040 ? – след 1101 г.)³, Кекавмен (ок. 1020 – след 1081 г.)⁴,

¹ Освен по темата на дисертационния ми труд, част от представените тук бележки върху изворите данни са резултат и от научно-изследователската ми работа по проект „Граници и културни модели: езичество vs. християнство в контактната зона на Дунавския лимес (Малка Скития и Втора Мизия през IV–VII век)“, финансиран от фонд „Научни изследвания“ на МОН (№ КП 06-Н-60/10).

² Тук няма да се засягат и коментират двете общоприети теории в медиевистиката за влашкия етногенезис – автохтонна и миграционна – защото поддържаните в тях тези са твърде дискуссионни и изискват съвсем отделен и по-обширен коментар, с който настоящият текст ще излезе извън основните си параметри на изложение (техен цялостен и единствен обзор от българска страна вж. в Милетич, Агура 1893: 215–22; както и в Мутафчиев 1927; Мутафчиев 1932: 3–56; а актуален и критичен коментар – в Voia 2001; Рабинович 2000: 262–274; и др.). В настоящия текст няма да се засяга и евентуалната връзка на балканските *Βλάχοι/Blachi*, а и на отвъддунавските *Valachi*, със споменатите в руските летописи от XI–XIII век *волохи*, тъй като тя няма общо с темата за римските пастири в Панония (за този въпрос подр. в Рабинович 2000).

³ Текстът от съчинението „Исторически обзор“ на Йоан Скилица, което обхваща събитията от 811 до 1057 г., е почти буквално предаден в хрониката на монаха Георги Кедрин (живял също в края на XI – началото на XII век). Що се отнася до пасажа, споменаващ власите, той пък е последваща добавка към общия разказ на двамата автори, направена от деволския епископ Михаил преди 1118 г. Според известието скитници/пътници власи убиват най-големия брат на цар Самуил (997–1014 г.): *От четиримата братя Давид бил веднага убит между Кастория, Преспа и т.нар. Хубави дъбове от някакви скитници власи* (Скилица, Кедрин 1965: 275). Като източник за своите добавки епископ Михаил е използвал незапазена днес ромейска дворцова хроника (Николов, Г. 1998: 72).

⁴ В пасаж, разказващ за подготвяното въстание на българи и власи в Тесалия през 1066 г., за власите авторът пише следното: *Племето на власите е съвсем невярно и покварено и не спазва истинска*

Ана Комнина (1083 – ок. 1153 г.)⁵, Йоан Кинам (след 1143 – след 1185 г.)⁶, Никита Хониат (1155–1217 г.)⁷ и др., някои от които дават свои предположения и обяснения за миналото и същността на този явно новопоявил се на Балканите народ.⁸

вярност нито към Бога [...]. Никога не е спазвало вярност към никого, дори към някогашните римски императори. Срещу тях воювал император Траян, от когото те били напълно надвити и отведени в плен; и царят им, на име Децебал, бил убит а главата му набучена на копие посред град Рим. Те са всъщност така наречените даки и беси. По-рано те живели близо до река Дунав и до Саос, която река сега наричаме Сава, в естествено укрепени и недостъпни места, където понастоящем сега живеят сърбите. Разчитайки на тях, те проявявали привидна преданост и покорност към някогашните римски императори и като излизали от укрепленията, плячкосвали римските земи. Поради това римляните възнегодували срещу тях, както бе казано, и ги унищожили. И те, като напуснали тези места, се пръснали из цял Египт и Македония, а по-голямата част от тях се поселили в Елада (Кекавмен 1968: 31–32).

⁵ В пасажа, отнасящ се до подготовката на баща ѝ, Алексей I Комнин (1081–1118 г.), за предстоящото му сражение с обединените войски на печенези и селджуки при Левунион (1091 г.), тя пояснява, че императорът изпратил веднага пратеници до Никифор Мелисин, като му заповядал [...] да набере колкото може повече войници, но не от ветераните [...], но отчасти новобранци – някои от българите, други от тези, които имат номадски начин на живееене (на разговорен език се наричат власи), а и някои други конници и пехотинци, които идвали от всички земи (Комнина 1972: 85–86; поправките в превода са мои).

⁶ При похода си срещу унгарците през 1166 г. император Мануил I Комнин (1143–1180 г.) заповядва на Льв с прозвище Ватаци, който водел със себе си друга силна войска както и голяма тълпа власи, за които казват, че са някогашни преселници от Италия, [...] да се нахвърли в хунската земя от местата пред тъй наречения Евксински понт, откъдето никой никога от векове не ги е нападал (Златарски 1934: 520).

⁷ Заради разнските по брака си с дъщерята на унгарския крал Бела III (1172–1196 г.) ромейският император Исак II Ангел (1185–1195/1203–1204 г.): предизвикал вражда най-вече срещу себе си и срещу ромеите от страна на варварите при планината Хемус, които по-рано се наричали мизи, а сега се назовават власи. Защото те се осланяли на непроходимите места и се одързостявали от крепостите, които били твърде многобройни и стърчали над отвесни скали (Хониат 1983: 26 сл.).

⁸ Ромейската историческа книжнина от XI–XIV век не е предмет на анализ на настоящата работа, защото в нея не се откриват точни формулировки за римския произход на власите, подобно на тези в западните извори, но е важно да се отбележат няколко неща. След завладяването на Българското царство от император Василий II (976–1025 г.) и административното реорганизиране на земите му в тема *България* и тема *Паристрион* в ромейската историопис започва да се разработва нова терминология за определяне на населяващите ги народи. Така някои от установените до това време нови етноними като напр. *българи* (а не старото общо „скити“ или „хуни“) се превръщат и в „технически термини“, като заедно с тях наново се вкарват в обръщение (вече като архаизми) неизползваните от времето на Късната античност стари етноними – напр. *мизи*, *трибали*, *беси*, *гети* и др. Така под „българи“, освен етническата маса на населението на тема България, ще се разбират и всички други нейни жители, докато населяващите тема Паристрион (впоследствие наречена Мизия), макар и в по-голямата си част също да са българи, ще бъдат наречени „мизи“, за да се направи разграничение с предните. За ромеите до края на XIV век възобновеното Българско царство ще е *Μυσία* (или *Ζαυόρα*) и много по-рядко *Βουλγαρία*, а населяващите земите между Стара планина и Дунав – основно „мизи“ и/или „българи“, и в някои случаи „власи“ (вж. подр. Nikolov 2019: 256–258). Така дори Кекавмен да посочва даките и бесите като предци на власите в Тесалия, тази негова бележка е представена в духа на традиционната ромейска историографска терминология. Защото както за него власите са „даки“ (и „беси“), живели някога край р. Сава (т.е. в Горна Мизия/теоретично „Крайбрежна Дакия“); така напр. за Анна Комнина власите са просто скитническа общност от хора, като с „даки“ тя обозначава унгарците, населяващи Трансилвания – т.е. старата Траянова Дакия (Комнина 1972: 38, 57–58, 113). За Йоан Кинам власите, участващи в похода на император Мануил I Комнин от 1166 г., може и да са преселници от Италия, но определено не са „даки“, защото според него областта Дакия (вероятно визирайки стария диоцез Дакия?) се намира на юг от Дунав и неин главен град е Ниш (Кинам 1968: 216). Кинам е единственият ромейски автор от този период, който посочва власите като „италийци“, а пък Кекавмен е единственият, който ги определя като „даки“ и „беси“, но нито един от двамата не застъпва тезата, че те са народ, „произходжащ от римляните“, нито пък че говорят развален латински език – който факт, ако и хипотетично да е бил действителен, е странно, че не е упоменат като важна разлика, отличаваща ги от останалите местни народи. Респ. за Ана

От друга страна в западната латиноезична летописна традиция от Зрялото средновековие именно унгарските нарративни извори от XIII–XV век са първите текстове, които посочват конкретната историческа връзка между отвъддунавските власи (*Blaci/Blacki/Blasii/Olaci/Illaci/Ulahi/Valachi*) и древните римляни. Това са анонимната хроника „Деяния на унгарците“ (запазена в препис от втората половина на XIII век), съчинението „Делата на хуните и унгарците“ на Симон де Кеза (написана между 1282 и 1285 г.), „Унгарската илюстрирана хроника“ (от XIV век), „Хрониката от Буда“ (съставена през 1333 г.), „История на унгарците“ от Антонио де Бонфини (от края на XV век) и др. Макар и повечето от тях да са разработени въз основата на сведения от по-ранни и недостигнали до нас писмени и устни образци, почти във всички присъства една интересна формулировка за миналото на власите – а именно, че още от древността те били *пастири на римляните*, а земите на Панония били *Пасището на римляните*. Според мнозина съвременни изследователи споменаването на *Blaci* северно от Дунав в комбинация с етнонимите *Bulgari, Sclavi, Messiani, Bisseni* и *Cumani* в унгарските хроники във връзка със събития и личности отпреди XIII век е анахронизъм в историческия разказ за една по-ранна епоха (Hóman 1925: 160–162; ИВ 1971: 268–285; Györffy 1972: 220–221; Тъпкова-Заимова 1976: 26–28; Pais 1977: 42–43; Божилов 1979: 116 с бел. 95; Kristó 1983: 132–190; Полевой 1972: 86–87; Димитров 1998: 44–49; и др.). Тъкмо това обстоятелство допринася за кабинетно създалата се „лоша репутация“ на унгарските летописи в анализите на съвременните учени, които поради хиперкритичния си подход към тях най-често обивиняват хронистите в недостоверност, мотивирана фалшификация и некритично използване на народните унгарски легенди (Рабинович 2000: 274). Същевременно обаче има и редица медиевисти, които приемат написаното за напълно достоверно и отстояват тезата, че власите реално населяват Карпатския басейн по това време (Brezeanu 1981: 1313–1340; Королюк 1985: 186–204; Pop 1996, 91–156; Pop 1999: 36; Madgearu 2005a: 47–46; Madgearu 2005b; и др.). Но важното, което трябва да се отбележи за унгарските хроники, е, че всички те са написани от членове на унгарския кралски двор. Различните начини, по които авторите им интерпретират миналото и изобразяват настоящето, дават изключително богата представа за полярността на идеите и стремежите, които са съществували рамо до рамо в кралския двор, и за противоречивите интереси и политически маневри по онова време. Чрез заложените в хрониките концепции може да се проследи от една страна начинът, по който историографията може

Комнина *Δακία* е *Dacia Traiana*, докато останалите автори явно използват историографски реминисценции за *Dacia Mediterranea* и/или *Dacia Ripensis*, и/или общо за *diocesis Daciae*. За допълнителна яснота на въпроса за народността на „власите“ от текста на Хониат неговите сведения могат да бъдат сравнени с тези на Георги Акрополит (1217–1282 г.), Теодор Скутариот (втората половина на XIII век), Теодор Метохит (втората половина XIII – първата половина на XIV век), император Йоан Кантакузин (1347–1354 г.), Никифор Григора (XIV век), Георги Кодин (XIV век) и др. относно въстанието от 1185 г. и темата за северните българи – „мизите“ (допълнително за употребата на термина „власи“ в ромейските и в част от западните извори, описващи на събитията на Балканите от края на XII – началото XIII век, в контекста на темата за „миксоварварите“ вж. Nikolov 2019: 258–270). И накрая трябва да се отбележи и че близо четири столетия – от началото на XI до първата половина на XIV век – ромейте локализират областта (*Μεγάλη Βλαχία*) единствено и само в планинската част на древната Тесалия, а не в Паристрион/Мизия/Загора или пък в земите на север от Дунав, част от които съвсем спорадично понякога припознават с *Δακία*.

да формира (национална) идентичност, а от друга – използването на самата историография в служба на конкретната кралска пропаганда (Bogeczky 2019: 23–24).

Според проучвателите на историята на написване на анонима „Деяния на унгарците“ тази хроника има своята най-ранна известна записана, но не достигнала до нас, версия от втората половина на XI век, която впоследствие е основно преработена и допълнена през XII век и е запазена до днес само в един ръкопис от втората половина на XIII век.⁹ В един от пасажите, разказващи за унгарското завладяване на Панония и Трансилвания в края на IX – началото на X век, се съдържа и първото споменаване, че живеещите северно от Дунав власи някога са били „пастири на римляните“: на вожда Алмос (вероятно ок. 820–895 г.) *похвалили земите на Панония, че били извънредно хубави. Казали, че там се сливат прочути водни източници – Дунав, Тиса, както и други хубави реки, изобилни с тучни пасища. Тези земи обитавали склави, българи и власи – римски пастири (Sclavi, Bulgari et Blachiac pastores Romanorum), тъй като след смъртта на крал Атила римляните наричали земите на Панония „пасище“, понеже техните стада пасели в тези земи. И наистина земите на Панония се наричат „Пасище на римляните“, защото и след това римляните пасели стада в полза на Унгария* (Анонимен автор 2001: 23). По-нататък идва и историята на *Gelu, quidam Blacis*: унгарецът Тухтум иска от предводителя Арпад (ок. 845–907 г.) да му позволи да завземе земята на влаха Гелу в Трансилвания, защото златото в нея било много качествено и се добивала каменна сол, а *обитателите на тази земя са най-нищожните хора на света, понеже са власи и склави (Blasii et Sclavi) и понеже нямат други оръжия освен лък и стрели* (Анонимен автор 2001: 35; подр. за дискусията около Гелу вж. Коледаров 1979: 18–19, 51–52; Попов 2017: 62–87; Spinei 2003: 60–95). В същия пасаж, отнасящ се до събитията през IX–X век, са споменати още и *кумани (Cumani)* и *пиценати (Picenati)* и точно тук е един от примерите за анахронизъм в историческото време. Периодът IX–XI век с прилежащите му *склави* и *българи* се обвързва с реалността от етноними на XIII век – *българи* и *власи (Blachi)* или само *власи* – като всички тези понятия заедно обозначават населението на отвъддунавска България от IX век, когато там пристигат унгарците. Разказът за „завоюването на Родината“ е основен и присъства във всички останали унгарски нарративни извори, в които се използват различни топоними и етноними за Трансилвания, хронологически принадлежащи към периода XII–XIV век (подр. вж. Милетич, Агура 1893: 240–245). В случая куманите и пиценатите (печенезите) също трябва да се разглеждат като анахронизъм за описваните събития през X век, тъй като:

1) куманите се появяват в северночерноморските степи едва към средата на XI век (Nikolov 2019: 261–262), а като трансилванско погранично население – чак към началото на XIII век (Pais 1977: 42–43);

2) във всички останали унгарски извори печенезите са известни не като

⁹ Обстоен коментар на този и други унгарски извори в контекста на българо-унгарските отношения през посочения период вж. в Юхас 1980: 111–114 с цит. лит.; Юхас 1985: 251–251 с бел. 4; Димитров 1998: 44 сл.; и др. Вероятно първоначалният текст – като компилация от по-ранни и съвременни на написването му исторически трудове и легендарни сведения – е съставен от нотариус на крал Бела III (1172–1196 г.) и впоследствие е различно дообработван и разработван (Божилов 1979: 116 с бел. 95).

Picenati, а като *Bissen/Bessen* или *Bessi* (Spinei 2003: 93)¹⁰.

Последвалото пък известие за кумани и власи във войската на *Glad, dux Cumanorum, Bulgarorum atque Blacorum* (вж. целия текст в Анонимен автор 2001: 48) е отново анахронизъм, отразяващ съвременната терминологична на Анонима действителност от XIII век (подр. за дискусиата около вожда Глад вж. Димитров 1998: 47–60; Тъпкова-Заимова 1976: 25–33; Попов 2017: 62–87; Spinei 2003: 72–91). Любопитен факт е, че в текста се предават две графични изписвания на споменатите власи – *Blasii* и *Blaci* – които е възможно да са привзети директно от използваните различни писмени извори. Сведението за „римското пасище“ в Анонима е сходно с няколко десетилетия по-ранното хронологически написано изложение на брат Рикард за откритата от него Велика Унгария до папа Григорий IX (1227–1241 г.), в което се казва, че унгарците *най-после дошли в земята която сега се нарича Унгария, а тогава се наричала „Римско пасбище“ (venerunt in terram, que nunc Ungaria dicitur, tunc vero dicebatur pascia Romanorum)* (Писма–Г 1981: 52); както и с бележката на преминаващия в 1147 г. през Панония Одон от Дъои, че унгарските земи, разположени западно от горното течение на Дунав, някога били пасищата на Юлий Цезар: *С изключение на Дунава, който протича почти в права посока покрай тая земя и по който на кораби достигат до прочутия град Естригун*¹¹ *богатствата на много страни, всичките останали води на тая земя представляват езера, блата и извори, ако, разбира се, могат да се нарекат извори такива, които пътникът може да направи и през лятото, като поразкопае малко земята. Тая земя е толкова тревиста, че, както казват, Юлий Цезар си доставял оттам фураж*

¹⁰ Дали в основата на този термин за печенезите стои унгарското название *besenyő*, което в латински се предава като *Bessi, Bissen* (Spinei 2009: 312 with note 21) или под някаква форма се прави паралел с античните тракийски племена беси (*Βῆσσοι, Βέσσοι / Bessi, Biessi*) под влиянието на по-стара ромейска (?) или западна латинска (?) устна или писмена историческа традиция, или е пък просто чисто съвпадение на едното и другото, е въпрос, на който предстои да се обърне внимание в отделно проучване и тук няма да бъде засяган, а само ще се посочат няколко примера за този тип изписване в унгарските извори:

1) „Позонийски анали“: *Salomon rex cum duce magno Geyza Ungarorum exercitum debellatur atque populi in captivitatē reducuntur et Bessenorum exercitus percutitur* (ПА 2001: 66);

2) „Позонийска хроника“: *Factum autem est 3-o anno post adventum Cumanorum Bissen per Albam Wlgaricam venientes transnataverunt flumen Zawa in campum Wizias, et non modicam gentem captivorum dirripientes in suam terram abduxerunt* (ПХ 2001: 99–100);

3) „Унгарска илюстрована хроника“: *Bessi ergo fraudulentibus verbis eorum seducti festinanter venerunt in adiutorium ipsorum et cupiditate prede allecti, quam de comite Vyd devicto sperabant se habere, precipites irruerunt super agmina Suproniensium, quorum rector erat comes Ian nomine* (УИХ 2001: 78);

4) „Дубницка хроника“: *Bessi autem fraudulentibus verbis eorum seducti festinanter venerunt in adiutorium ipsorum; et cupiditate prede allecti, quam de comite Vyd sperabant se habere; precipites irruerunt super agmina Soproniensium, quorum rector erat comes Jan nomine* (ДХ 2001: 96);

5) „Хроника от Буда“: *Bessi ergo fraudulentibus verbis eorum seducti festinanter venerunt in adiutorium ipsorum et cupiditate prede allecti, quam de comite Vyd devicto sperabant se habere, precipites irruerunt super agmina Soproniensium, quorum rector erat comes Ian nomine* (ХБ 2001: 85);

6) „Унгарска хроника“ на Йоан де Туроц: *Bessi ergo fraudulentibus verbis eorum seducti festinanter venerunt in adiutorium ipsorum, et cupiditate prede allecti, cuius de comite Uid devicto sperabant se esse participes, irruerunt super agmina Soproniensium, quorum rector erat comes Jan nomine* (Туроц 2001: 105);

7) „История на унгарците“ на Антонио де Бонфини: *Imperator expectatione nustratus extrema cum milite fame absumi cepit neque perfecti sue classis desidiam satis poterat admirari. Acedebat magna sagittariorum manus, que ex Bulgaris Bessisque confluerat; hec cum Ungaro pariter hostilia castra per noctem lustrans venenatis spiculis infestabat, quin et calones, lixas ac servos iniecto inter tentoria laqueo captos plerumque* (Бонфини 2001: 129).

¹¹ Дн. Естергом.

(*Terra hec in tantum pabulosa est, ut dicantur in ea pabula Iulii Caesaris extitisse*). В нея ние намерихме според желанието си и пазар, и възможност за раз мяна. Тази страна може да се премине за петнадесет дни. След това там, отгдето започва България, се издига крепост, наречена Българска Белаграва¹² за разлика от един друг град в Унгария, който носи същото име (Дъои 1965: 120).¹³

В случая от най-съществено значение е въпросът защо самите унгарци наричат Панония „римско пасище“, а власите – „римски пастири“? Възможно ли е това уточнение да е съвсем умишлено направено с идеята да се покаже воинското превъзходство на Атиловите хуни – т.е. на унгарските предци – над покорените от тях по-слаби римляни и по този начин да се докаже **унгарското (национално) право над римското наследство** в политическия и идеологически контекст на събитията от XI–XIII век?¹⁴ Може би точно в такъв смисъл би следвало да се тълкуват думите на крал Карол I Роберт (1312–1342 г.) в „Унгарската илюстрирана хроника“, изказани по адрес на влашкия воевода Басараб I преди сблъсъка при Посада през 1330 г.: *Той е пастир на овцете ми и ще го извлека от планината, дърпайки го за брадата* (цит. по Várányi 2012: 359); както и бележката в анонима „Деяния на унгарците“: *И наистина земите на Панония се наричат „Пасище на римляните“, защото и след това римляните насели стада в полза на Унгария* (Анонимен автор 2001: 23). От друга страна е много вероятно унгарските хронисти да са запознати с кореспонденцията между цар Калоян и папа Иннокентий III (Писма–И–К 1965: 307–373; вж. и Николов, А. 2016: 138 сл.) и, макар да не я цитират като източник в текстовете си, да използват прокараната от българския владетел теза за **римската императорска кръв** като довод за изграждането на своего рода лична авторова концепция за **римското наследство у власите**.

Средновековната историография често си поставя за цел да покаже и докаже **„древните“ права** на един владетел или на управляващата върхушка върху определени територии и изхождайки от презумцията, че в крайна сметка

¹² Дн. Белград.

¹³ Унгария е идентифицирана като *pascua Romanorum* също и в „Chronicon rhythmicum Sitticense“ от 40-те години на XIII век, както и в „Historia Salonitanorum atque Spalatinorum pontificum“ на архидякон Тома, написана след 1250 г. (Kristó 1983: 179–181). А в „Анонимно описание на Източна Европа“ от 1308 г. (вж. Дечев 1923: 1–41; Данова 2010: 42–43), съставено от неизвестен доминикански монах по поръчение на Шарл Валоа, брат на френския крал Филип IV Хубави (1268–1314 г.), пък се отбелязва, че многобройните *Blazi*, населяващи към този момент Тесалия, някога в далечното минало обитавали като „римски пастири“ Панония до идването на унгарците: *Blazi qui et olim fuerunt Romanorum pastores ac in Ungaria ubi errant pascua Romanorum propter nimiam terrae viriditatem et fertilitatem olim morabantur. Sed tandem ab Ungaris inde expulsus ad partes illas fugierunt* (Deletant 1991: 340; Spinei 2009: 76). В едно бъдещо, по-задълбочено изследване ще е важно да се изясни дали тези три извора имат пряка връзка с унгарската формулировка за римските пастири, или пък се позовават на друга по-стара балканска или западна историографска традиция.

¹⁴ Тъкмо вследствие на мотивирането на „националното“ право върху римското наследство, в епохата на Зрялото средновековие императорите в Западна Европа ще са не просто *imperator Romanorum* (каквто е Карл Велики от 800 г.), а ще бъдат римски императори на *Свещената Римска империя (Sacrum Imperium Romanum)*, която от средата на XV век вече ще е *Свещена Римска империя на германската нация (Sacrum Imperium Romanum nationis Germanicae или Teutonicae)*. Подобно национално право ще предавят и българските владетели чрез титлата „цар на българи и ромеи“ и концепцията за Търново като Новия (Втория) Цариград – т.е. Третия Рим (подр. по въпроса вж. Бакалов 1995: 195–196, 238–239; Вачкова 2005: 58, 84, 98, 100–102, 109; Николов, Г. 1995: 104–129).

„историята се пише от победителите“, доминиращият нов разказ за събитията от миналото се създава от съответните доминиращи хора. Процесът на утвърждаване идентичността и легитимността на новите етнически и държавни структури, възникнали на Стария континент след окончателния крах на античния *Pax Romana*, започва още с тяхната християнизация (която изменя старите им държавни и племенни идеологии) и с развитието на жанра „*Origo Gentis*“ през Ранните средни векове (Николов, А. 2016: 137–138). Всички народи пишат свои собствени различни истории и интерпретират събитията от миналото и настоящето по различен начин, когато създават своята история. Извеждането на тези паралелни разкази най-вече и формирането на комплексен образ на паралелните реалности от миналото и настоящето е сред най-важните задължения на едни историк (Boreczky 2019: 23). Навсякъде в средновековна Европа поколения книжовници и хронисти продължават да търсят важните през древността народи, с чието благородството, слава и борбена смелост да свържат собствения си народ и неговите качества, за да докажат **историческото му право** върху определени земи (Юхас 2000: 184–186). Така напр. англичани, французи, датчани, немци, норвежци, а дори и жителите на някои италиански градове искат да си присвоят т.нар. Троянска легенда, но единствено франките успяват трайно да го направят.¹⁵ Редом с нея във формирането на протонационалната митология на Запад намира своето място и митът за Александър и Македонската империя – било чрез опити за доказване на директна връзка, както правят франките и саксите, или било чрез твърдения за конфликти и отношения с Македонската империя и със самия Александър, както правят поляците (вж. подр. Николов, А. 2016: 139–146). По същия идеологически модел, през XIII век, водени от желанието си да докажат **своите исторически права над Панония** и превъзходството си над римляните, и унгарците търсят своята връзка с хуните на Атила – победители на Западната Римска империя и законно управлявали немалка част от провинциите ѝ. Следователно унгарските хроники играят не само важна роля в процеса на самоидентификацията на унгарците и на обосновката на културната и политическата пропаганда на кралския двор в Буда през Средните векове, но също така оказват значително влияние и върху образа на Унгария в очите съседните ѝ народи и законността на мястото ѝ върху политическата карта на Европа (подр. по въпроса вж. Boreczky 2019: 23 sqq.).

¹⁵ Според една от версиите за произхода си датчаните търсят своя народностен корен в древните *данайци*, взели участие в обсадата на Троя. А тезата, че франките произхождат от Троя, се среща за първи път във „Фредегарските анали“ (VII век), като впоследствие е разпространена в различни манастири, за да може накрая да влезе трайно в хрониките. Красноречив пример в това отношение е водената поколения наред „Хроника на абатството в Сент Дени“. В тази хроника франкият протонационален троянски мит е разработен подробно в редактираната през XIII век нейна част „*Gesta Phileppi Augusti*“, изтъкваща, че не само кралската династия, но и целият френски народ е потомък на митичния троянски цар Приам (Юхас 2000: 185–186). Според споменатата част от хрониката бежанците от Троя, под предводителството на Франсион и Маркомир, се установяват в Германия, като от тях водят произхода си първата кралска франкска династия на Меровингите (457–751 г.), сменилата ги династията на Каролингите (751–987 г.) и последвалата ги династия на Капетините (987–1328 г.), от които всъщност в последствие се оформя и цялата френска нация. Посочената в „*Gesta Phileppi Augusti*“ историческа комбинация показва древния произход на французите, доказва тяхното историческо право върху земите на Галия и накрая прави достоверно раждането на френската нация, защото така тя има единно производно начало и единна принадлежност.

На магистър Симон де Кеза (или Кезай Шимон), като клирик в двора на крал Ладислав IV (1272–1290 г.), е поставена задача да напише историята на унгарците (от най-стари времена до 1284 г.), която обаче значително се различава от Анонима поради въведението за хуните (предците на унгарците), което впоследствие заляга в останалите унгарски хроники (вж. подр. Кеза 2001: 69 с цит. лит.).¹⁶ Интересуващият ни пасаж от „Делата на хуните и унгарците“ се отнася отново до времето на вождя Арпад (ок. 845–907 г.). Тогава *зичулите* (т.е. *секеите* – хунските остатъци след смъртта на Атила) получили земя от унгарците *само че не в полето на Панония, а получили заедно с власите (Blackis) дял от планинските покрайнини, след което се смесили с власите и си служели с техните букви (unde Blackis commixti literis ipsorum uti perhibentur)* (Кеза 2001: 70). Този разказ се отнася отново за времето на Арпад и особен интерес предизвиква въпросът кои или по-скоро какви всъщност са тези *Blacki, имащи писменост*? Този казус предстои да бъде разгледан подробно в друга работа, докато тук само ще се отбележи, че е напълно възможно така да са обозначени местните българи от X век, които Кеза да нарича „Blachi“ поради използваната от него терминология от „етноними“ от XIII век, следвайки една историческа реминисценция за *Мизия–Blachia* в западната летописна терминология от своето време.¹⁷ На такова заключение може да ни наведе един последващ пасаж на същата страница, в който се казва, че след смъртта на Атила († 453 г.) *Панония останала 10 години без цар и само пръшъльци гърци, тевтонци, месиани и власи (Messianis et Ulahis) живели в нея. Надигнал се после Зватанлуз¹⁸ [...], който [...] властвал над българи и месиани* (Кеза 2001: 70). Всъщност месианите би следвало да са *мизи* и да са част от терминологията от „етноними“, привнесена в унгарските хроники от ромейската историопис от XI–XIV век: т.е. да е пряко заета комбинацията от етноними и архаизми – *мизи (= власи) и българи, българи = мизи, българи и власи (= мизи)* – която се открива в съчиненията на Никита Хониат, Георги Акрополит, Теодор Метохит, император Йоан Кантакюзин, Никифор Григора и др. Напълно е възможно двойката етноними „българи и месиани“ (респ. „власи и месиани“), употребена от Кеза, да е пряко влияние или заемка от историографската традиция, разработена от Никита Хониат¹⁹ или от други по-ранни автори²⁰, защото в случая „власи“ е взаимозаменяемо

¹⁶ Предполага се, че този хунски пролог е заимстван от изгубената „История на варварските народи“ (от 1274 г.) на френския хронист Елиний, която е съдържала специален раздел за хуните и унгарците, както и от други латински извори (като Павел Орозий, абат Регинон и др.), като същевременно Кеза е използвал легендата за крал Ищван I, загубената най-стара версия на Анонима „Деяния на унгарците“ (от XI век), както и сведения от легендите за св. Емерик. св. Герхард, св. Лаело от XI–XII век и др.

¹⁷ Тук трябва да се отбележи малко странната интерпретацията на израза *sed cum Blackis in montibus confinii sortem habuerunt, unde Blackis commixti literis ipsorum uti perhibentur*, дадена от В. П. Шушарин. Според него секеите и власите ползвали (секейски) тюркски рунически букви (ИВ 1971: 276). Доколко въобще става дума за руни или за вид тюркска писменост вж. подр. коментар в Рабинович 2000: 274–277.

¹⁸ Става дума за великоморавският княз Светополк (870–894 г.).

¹⁹ Същата би следвало да е и тенденцията във френските хроники, разказващи за завладяването на Константинопол през 1204 г., където (особено в текста на Вилардуен) понятията *българи и власи* вървят винаги заедно или се използват като синоними (вж. напр. Вилардуен 2000: 118).

²⁰ Както Кеза, така и авторът на Анонима са ползвали съчиненията на Йордан, хрониката на абат Регинон и неговия Продължител, Алтайските летописи и съчиненията на други латински

с „българи“ – *месиани и власи* живеят в Панония и после Зватаплогуп управлява само над *българи и месиани*. Този разказ за Панония е широко разпространен във всички унгарски хроники, като се срещат различни комбинации от етноними за нейните обитатели:

1) в анонима „Деяния на унгарците“ Панония населяват *Sclavi, Bulgari et Blachii* (Анонимен автор 2001: 23);

2) в „Унгарската илюстрирана хроника“ Панония населяват *Sclavi, Vlachi u Messiani*, а Зватаполугуп управлява *Bulgari u Messiani* (УИХ 2001: 75);

3) в „Хрониката от Буда“ Панония населяват *Vllachis, Greciis, advenis Messianis, Teutonicis, Sclavis exsulibus*, които управлява Зватаполугуп (ХБ 2001: 82–83);

4) а в „Унгарска хроника“ на Йоан де Туроц (XV век) се казва само, че Сватаполугуп управлява *Bulgari u Messiani* (Туроц 2001: 102–103).²¹

Терминологията за **припокриващия се смисъл на названията „власи“ и „българи“**, очевидно привнесена отвън в унгарските хроники, може косвено да се проследи в още няколко латиноезични текста от епохата. Папа Григорий IX, по подобие на предшественика си Инокентий III (1198–1216 г.), нарича българския цар Йоан Асен II *dilecto filio nobili viro Assano, domino Blachorum et Bulgarorum* (Писма–Г 1981: 55), под чиято власт са всички архиепископи и *други църковни прелати, поставени в Bulgaria et Blachia* (Писма–Г 1981: 60). Тези изрази може и да са останали като отглас от преписката с римската курия от времето на цар Калоян, но показват, че все още според папската терминология става дума за две административни области в пределите на Българското царство. Затова Григорий IX, знаейки името на държавата като България, ще разбере и донесението на своите пратеници от 1234 г., в което те наричат българския цар *Arsanus, rex Blachorum* (Донесение 1981: 39), тъй като още предшествениците му Инокентий III и Хонорий III (1216–1227 г.) знаят управляващите в Търново като *dominus Bulgarorum et Blachorum* (Писма–И–К 1965: 309), владетели на *regnum Bulgarorum* (Писма–И–К 1965: 334), а самия Йоан Асен II – само като император на България (Писма–Х 1981: 28). Подобно е и разбирането у папа Инокентий IV (1243–1254 г.), за когото наследника на Йоан Асен II – Коломан I Асен (1241–1246 г.) – вече не е „крал на власите и българите“, а е единствено *управляващ в България (in Bulgaria imperanti)* (Писма–И 1981: 89). Но редом с това същият папа в своето окръжно послание от 25.III.1245 г. приканва *venerabilibus fratribus universis patriarchis, archiepiscopis, episcopis in terris Bulgarorum, Blacorum, Gazarorum, Sclavorum, Serviorum... ceterorumque Christianorum Orientis* да се възвърнат към унията с Римската църква от 1204 г. (Златарски 1940: 427 с бел. 1). Към тези папски документи трябва да се прибавят и три унгарски грамоти. Първата е от 1222 г., с която крал Андраш II (1205–1235 г.) дава привилегии на рицарите от Тевтонския орден, поканени в 1211 г. да защитават южните граници на кралството му в Трансилвания от кумански набези.

и гръцки автори от Късната античност и Ранното средновековие (ИВ 1971: 101–103; Рабинович 2000: 276).

²¹ В разказа си за походите на *турския цезар* Баязид I (1389–1403 г.) в България (вж. Димитров 1992: 89) същият автор пише, че султанът *нападнал готов за бой и мизите, намиращи се под властта на крал Сигизмунд, които ние наричаме българи (Misos quoque, quos nos Bulgaros vocamus, regis Sigismundi sub ditione constitutes armis infestis aggressus est)* (Туроц 2001: 111).

За техните заслуги към короната на св. Ищван им се даряват земите в долината на р. Бърса, приток на Олт, и са освободени от данъци и такси, когато преминават през земята на власите и сикулите: *quandam terram Burza nomine ultra silvas versus Cumanos licet desertam et inhabitatam [...]. Item concessimus, quod nullum tributum debeant persolvere nec populi eorum, cum transierint per terram Siculorum aut per terram Blacorum* (DHVN 1941: 1–3). Втората е „Diploma Andreanum“ от 1224 г., даваща привилегии на саксонските търговци, в която се споменава „гора на власите и печенегите“ в областта на Фогараш: *Preter vero supradictam silvam Blacorum et Bissenorum cum aquis usus communes exercendo cum predictis scilicet Blacis et Bissenis eisdem contulimus* (DHVN 1941: 10–15). За същата *silva/terra Blacorum* става дума и в грамота на Трансилванската църква от 1231 г., отнасяща се до имотен спор в самата земя на власите, съществувала като земя на българите, която достигала до областта на Фогараш (Димитров 1998: 135)²². Предвид уточнението, че земята на власите съществувала някога като земя на българите, може да се направи следното предпазливо предположение... Още от времето на успешното въстание на Асеневици до последните десетилетия на управлението на цар Йоан Асен II българо-унгарската граница има за свои митнически и гранични пунктове крепостите с прилежащите им земи в Южните Карпати (Коледаров 1989: 27; Павлов 2010: 335). Промяна в нея в западна и северна посока настъпва през 1232 г., когато след скъсването на унията между Търново и Рим унгарците завладяват отново Белград и Браничево, заедно със земите от Железни врата до река Олт, образувайки Северинското банство (Златарски 1940: 369). Поради двете териториални придобивки Андраш II и сина му Бела IV (още като престолонаследник) започват да се титулуват *Dei gratia primogenitus regis Hungarie [...] Bulgarie, Comanieque* още от следващата 1233 г. (Димитров 1998: 134). Следователно е възможно под въпросните *terra Blacorum* и *silva Blacis et Bissenis* да се определят бивши политически владения на Търново северно от Дунав, които понастоящем се намират в пределите на Унгарското кралство. Не би било нелогично да се предположи, че упоменатите *Blaci* са всъщност българи, населяващи северните предели на българската държава и че изразът *самата земя на власите, съществувала като земя на българите* може да означава, че тя преди се е наричала „българска земя“, но сега тя се нарича „влашка“, защото според папската терминология *власи* в гореприведените случаи се използва като „технически термин“, не етноним, а територията на *българската земя* обхваща само Белградската, Браничевската и Видинската области. Но този въпрос също предстои да се разгледа в друго проучване.

За Антонио де Бонфини (1427–1502 г.) трябва да се отбележи, че като автор, роден в Италия, той има амбицията да се представи като един унгарски Тит Ливий и че неговото съчинение е първата унгарска история, написана изцяло в стила на италианската ренесансова историография. Затова при него пастирската тема е изменена в становището, че власите произхождат директно от римляните и че все още говорят езика им. В контекста на разгледаната тема за анахронизмите и смесването на народи и събития от различни исторически епохи любопитен факт е, че представените власи са войниците на цар Калоян: *Впрочем Анри,*

²² [...] *in ipsa terra Blaccorum existentem terra Bulgarorum extitisse fertur, ad ipsam terram Fugros tenta fuerit [...]* (DHVN 1941: 16–17).

брат на Балдуин, който според обичая получил Гръцката империя и едновременно с това продължавал с Бонифаций Монфератски започната обсада на Адрианопол²³, бил нападат от власите (*Valacchorum interventu*) [...]. Власите произхождат от римляните, понеже и до днес говорят техния език (*Valacchi enim e Romanis oriundi, quod eorum lingua adhuc fatetur*), който не бил изтръгнат, макар и разположен между толкова много варварски племена, и обитават отатъшната страна на Истър, която някога населявали даки и гети; другата страна била заета по-късно от българите, които дошли от Сарматия (Бонфини 2001: 139). Същевременно във всички останали пасажии за българите, отнасящи се до събитията преди XIII век, в изложението си Бонфини ги изписва като *Bulgari* (срв. Бонфини 2001: 121–129).²⁴ А колкото до твърдението, че власите произхождат от римляните – може положително да се заключи, че то е вече влияние на разработените концепции на италианската ренесансова историография за миналото на народите в Европа, имащи свои преки предци в населяващите я някога антични племена. Поради тази причина Бонфини пише и за Горна и Долна Мизия, за разлика от предходните му унгарски автори, които наричат тези области общо „България“ или „Гърция“.

От дотук разгледаната унгарска книжнина, един по-алтернативен прочит на ранната влашка „римска“ история представя в „Кратко изложение на унгарската история“ (Ранзан 2001) доминиканският монах Пиетро Ранцано (1428–1492 г.). Получил образование във Флоренция, Перуджа, Милано и Павия, Ранцано се присъединява към Доминиканския орден на 16-годишна възраст, а ок. 1464 г. е назначен за папски нунций в кралство Сицилия, като му е поверена организацията на кръстоносен поход срещу турците. Докато пребивава в Палермо, Ранцано преподава в тамошния доминикански колеж. Личността и образованието на Ранцано оказват влияние върху творчеството му, създавайки особена смесица от светско и религиозно обучение, която вероятно може да се възприеме като отличителен белег на сицилианския хуманизъм (Zeldes 2006: 160). През 1488 г. е изпратен като посланик на Неаполитанското кралство в двора на крал Матяш Кóрвин (1458–1490 г.), където кралица Беатрис Неаполитанска му възлага да напише нова хуманистична история на Унгария, въпреки че от публикуването на хрониката на Туроц са изминали само 7 месеца, а пък само 5 месеца преди това кралят е възложил подобна задача на Антонио де Бонфини. Ранцано може да бъде причислен към кръга на новите – „ренесансови“ – унгарски историци редом с Бонфини и Туроц. Този условно наречен тук „кръг историци“ вече не използва установената собственоунгарската теза „*Blachi – pastores Romanorum*“, а цитира и доразвива формулировките на италианската ренесансова историография от XV век: „*Valachi genus Italicum sunt*“, „*Valacchi, qui se Romanos nominat*“, „*Ripenses Daci sive Valachi*“, „*ac Romano ortos sanguine Ulachos*“ и пр.

„*Epithoma rerum Hungarorum*“ е завършена за около година и също представя унгарците като преки потомци на хуните, а краля им – като втори Атила. В хода на своето изложение за унгарското минало Ранцано се отклонява от

²³ През 1206 г.

²⁴ По въпроса какви в действителност са влашките войници на цар Калоян и доколко той и братята му могат да се определят като „власи“ според написаното от Никита Хониат и хронистите от Четвъртия кръстоносен поход вж. Николов, Г. 1998: 68–88 с цит. лит.; Nikolov 2019: 256–270.

хрониката на Туроц на няколко места, като добавя, че не иска да влиза в полемика с други автори, които имат различно от неговото мнение за произхода на унгарците – и особено пък със самите унгарци, които очевидно „познават историята на своя народ много по-добре“. Той е и първият „унгарски“ автор не просто разказващ, че власите произхождат от римляните (подобно на Бонфини), а че самите те се наричат „романи“ поради това си родство. В неговата хроника топонимът *Dacia*, макар и смислово да се отнася до Траяновата провинция на север от Дунав, е отново обвързан и с късноантичната Крайбрежна Дакия (по модела, заложен от останалите автори хуманисти); а власите, бидейки с италиански произход, според автора все още говорят развален латински. Интересното и различното в цитирания пасаж е, че Ранцано извежда произхода на власите от *Новия Рим (Romanea)*, като в неговия разказ не фигурира образът на император Траян, както е в текстовете на останалите съвременни му италиански хуманисти, а този на Константин I Велики: Той²⁵ произхожда от областта, на която казват Валакхия. Някога тази нейна част, която течението на Дунав отделя от Панония, древните наричали Дакия, а пък тази част от нея, която е съвсем близо до коритото на Дунав, някои наричали Крайбрежна Дакия. Най-древните географи наричали обитателите ѝ даки, а днес ние ги назоваваме валакхи. Казват, че „Валакхия“ е грешно произнасяна от обикновените хора дума, идваща от името на П. Флак – римлянин, който управлявал колонии в областта. Първоначално областта се наричала Флакхия, но с течение на времето съседните народи, които не знаели езика на римляните, започнали да я произнасяли „Валакхия“ вместо „Флакхия“ и така сред потомците на римляните дори до днес останало изопаченото ѝ име. Затова власите твърдят, че са потомци на италианците, и доказват това най-вече с аргумента, че в езика им има много неща, които са близки до италианските говори. Но по кое време италианските колонии са били основани в Дакия откриваме в някои гръцки съчинения. Когато великият Флавий Константин се преселил от Италия в Тракия, за да основе най-великия и цветущ град, който искал да нарече Романеа, т.е. Новия Рим, и да го прослави чрез знатните му жители, довел със себе си от Рим и от другите известни италиански градове множество хора от различни съсловия, които не само щели да населят новия град, но да се поселят и в самата Тракия, и в Гърция, както и в другите близки до тях области. По-късно, поради множеството на италианското население, той определил няколко свои доверени римляни за предводители и ги изпратил да създадат колонии в онези провинции, чиято ярност подозирал. И така измежду всички – на Флак се паднала Дакия. Той се отправил към областта заедно с още много римски нобили, за да създадат колонии на подходящи места. От това време Дакия се напълнила с италианци – най-вече с римски граждани – на които страната толкова им се харесала, че забравили за Италия. И така, като се женели за жени както от местните жители, така и от съседите си, които били италианци, от даките произлезли валакхите.²⁶

²⁵ Става дума за трансилванския воевода Йоан Кóрвин, по-известен като Янош Хуняди (1407–1456 г.).

²⁶ *Oriundus is fuit a regione, quam appellant Valacchiam, parte quadam decursus Danubii a Panmoniis determinatur, Daciam eam nominavit antiquitas, ceterum eius portio, quae Danubii alveo propinqua est, a nonnullis Ripensis Dacia dicitur, quos igitur vetustissimi terrarum descriptores Dacos nominavere, eos hodie Valacchos nos vocitamus. Dicitur autem Valacchia corrupte a vulgo pronunciato vocabulo, nanque a P. Flacco Romano homine, qui*

Легендарния сюжет за произхода на власите Ранцано вметва като предистория в изложението си за знатния владетелски произход на бащата на крал Матяш Кóрвин – Янош Хуняди. По този начин той иска да докаже, че родът Кóрвини са наследници на старата римска фамилия Corvinus, чиито представители били заселени в Трансилвания от самия император Константин Велики. Всъщност Хуняди не произхожда от владетелски род, но като регент и управител на Унгария през 1446–1453 г., по време на невръстничеството на престолонаследника Владислав Постум (Ласло V), той е вече прославен в цяла Европа като защитник на християнството (особено след победата над османците при Белград през 1456 г.). Военните успехи и силната личност на унгарския рицар предизвикват интереса на италианските хуманисти, които искат да представят историята на древния му произход и в случая това прави Пиетро Ранцано (Boreczky 2019: 24). Колкото до цитираната „легенда“ за римския предводител Флак и обяснението, че името *Valachia* етимологически произлиза от *Flaccia*, трябва да се отбележи, че те са заети от съчинението „Коментарии“ на папа Пий II (1458–1464 г.)²⁷ и са част от ренесансовата историографска формулировка за римския произход на власите, измислена от италианския учен и хуманист и добила широка популярност в западната историопис от втората половина на XV и през XVI век: *Валахите живеят отвъд Дунав между Евксинско море и областите, наричани днес Трансилвания, където има седем немскоговорящи града. Валахите използват в езика си италиански, но несъвършен, развален. Някои смятат, че някога там са били изпратени римски легиони срещу даките, които обитавали тези земи, и че тези легиони са били предвождани от някой си Флак, от чието име са се наричали първо флаци, а след това с промяна на буквите – валахи. Техните потомци, както беше казано по-горе, се оказали по-големи варвари и от варварите.*²⁸ Съществената разлика между първоизточника

colonias eo deduxit, Flaccia primum dicta est, progressu vero temporum convenientibus illuc finitimis, qui Romanorum lingua loqui nesciebant, Valacchiam pro Flaccia pronunciavere, vicit deinde ita vulgi obstinatio, ut etiam apud Romanorum posteros corruptum regionis nomen in hanc diem remanserit. Valacchi igitur se Itolorum esse posteros affirmant, idque hoc praecipue confirmant argumento, quod ipsorum lingua permulta efferuntur, quae sunt sermoni Itolorum affinia. Quo vero tempore Itolorum coloniae deductae in Daciam fuerint, ex quorundam Graecorum scriptis ita proditum reperi. Transmigrans Flavius Magnus Constantinus ab Italia in Thraciam, ut conditam a se amplissimam urbem, quam Romaneam, id est Romam novam, appellari voluit, claritudine incolarum redderet clariorem, ex Roma atque aliis multis praeclaris Italiae civitatibus innumeros cuiusque ordinis viros secum adduxit, qui non modo novam urbem verum etiam ipsius Thraciae Graeciaeque et aliarum, quae inde haud procul absunt, regionum loca incolerent. Nimum postea abundante Itolorum multitudine delegit aliquot e suis Romanis viros primarios, quibus fidebat, quos ad provincias, quarum erat suspecta fides, ad deducendas colonias misit, ita aliis aliae sed Flacco Dacia decernitur. Ad eam regionem ipse una et alii complures e Romana nobilitate viri profecti idoneis in locis colonias constituunt. Plena tunc erat Dacia Itolorum hominum, civium praesertim Romanorum, quibus cum regio mire placuisset, Italiae eos cepit oblivio, igitur iunctis sibi matrimonio feminis tum indigenarum tum finitimorum, qui fuerant Itali, Daci seu Valacchi effecti sunt (Ransanus 1977: 33).

²⁷ Подр. за живота, възгледите и трудовете на Енеа Силвио Пиколомини (папа Пий II) вж. Попова 2006; Данова 2010: 91–97.

²⁸ *Valachi populi sunt ultra Danubium habitantes inter Euxinum mare, et regiones, quas hodie Transilvanas appellant; in quis septem civitates Theutonici sermonis existuit. Valachi lingua utuntur Italica, verum imperfecta, et admodum corrupta sunt qui legiones Romanas eo missas olim censeant adversus Dacos, qui eas terras incolerant; legionibus Flaccum quendam praefuisse, a quo Flacci primum, deinde Valachi, mutatis litteris, sint appellati; quorum posterii, ut ante relatum est, barbariores barbaris evasere (Marcu 1923: 372; вж. Simon 2020: 71–72 with notes 75, 80). Същият разказ папата предава и в друго свое по-ранно счинение – „За Европа“: *Valachia perquam lata regio est a Transsilvanis incipiens usque in Euxinum pretensa pelagus: plana ferme tota, et aquarum indigna. Cuius meridiem Hister fluvius excipit... Hanc terram incoluerunt quondam Gethae, qui et Darium Histaspis**

и изложението на Ранцано е, че Енеа Силвио Пиколомини (папа Пий II) представя Флак като пълководец на император Траян. Всъщност Луций Помпоний Флак (Lucius Pomponius Flaccus) е действителна историческа личност, но той няма нищо общо със завладяването на царството на Децебал, тъй като е живял близо столетие преди Дакийските войни. През 16 г. той е бил легат на управителя на провинция *Moesia* Гай Попей Сабин (Syme 1978: 77, 83). Възможно е това историографско обвързване на Флак с топонима *Dacia* папа Пий II да изгражда чрез директна заемка на историческата личност от „Към Флак“ (Овидий 1994: 438) и/или „Анали“ (Tacitus 2004: 55, 60, 74, 179) и преплитането ѝ с историческата реминисценция за връзката на средновековната област *Μυσία* (*Загорие*) с термина *Blachia*, известна от латиноезичните извори от XIII–XIV век. Подобно на своя съвременник, хуманиста Флавио Биондо от Форли (1394–1463 г.)²⁹, Пиколомини също отнася топонима *Dacia* към късноантичната Крайбрежна Дакия. Така именно ренесансовата историопис е тази, която официално започва да определя като „Крайбрежна Дакия“ не териториите на юг от Дунав (до Хемус), а тези на север от реката – областите Олтения и Мунтения. Защото през XV век там се намира областта *Valachia/Wallachia*, която вече се възприема от историците и географите и като крайбрежната Дакия на Дунав. Ако се разсъждава през подобна гледна точка, историческият легат Луций Помпоний Флак бива правилно свързан с античната провинция Мизия – и в случая по-конкретно с Горна Мизия (от I–III век), част от която в последствие се отделя в Крайбрежна Дакия (през III–VI век). Именно това ренесансово схващане, че *отвъддунавските власи* (*Valachi*) са античните *крайбрежни даки* през реминисценцията за старата *Blachia* (*Μυσία*) от XIII век, ще направи възможно историографското обвързване на историческата личност на Луций Помпоний Флак с измисления от папа Пий II римски пълководец на император Траян, който воюва срещу античните даки на север от Дунав и става *ἐπὼνύμος* на средновековните *Flacii*, т.е. *Valachi*.

Като сравнение на сходни по своята структура легендарни историографски сюжети ще се приложи един откъс от „За управлението на империята“ на император Константин VII Багренородни (913–959 г.). Разказът е сходен с този на Ранцано за Константин Велики, но се отнася за времето на император Диоклециан (284–305 г.) и в него също се наблюдават анахронизми от гледна точка на пребиваването на склавини и авари на север от Дунав в края III – началото на IV век: *Император Диоклециан много обичал Далмация, затова извел от Рим хора със семействата им и ги настанил в същата тази Далмация, и те се нарекли римляни, понеже се изселили от Рим, и до днешен ден носят това название* (Ὅτι Διοκλητιανὸς ὁ βασιλεὺς πάννυ τῆς χώρας Δελματίας ἠράσθη, διὸ καὶ ἀπὸ τῆς Ρώμης λαὸν ἀγαγὼν μετὰ τὰς φαμιλίας αὐτῶν, ἐν τῇ αὐτῇ τῆς Δελματίας χώρᾳ τούτους κατεσκήνωσεν, οἱ καὶ Ρωμᾶνοι προσηγορεύθησαν διὰ τὸ ἀπὸ Ρώμης μετοικισθῆναι, καὶ ταύτην μέχρι τῆς σήμερον τὴν ἐπωνυμίαν ἐναποφέρονται). *Този император Диоклециан основал*

filium turpifuga repulerunt, et Lysimachum regem vivum in potestatem pertraxerunt et Thraciam pluribus cladibus affecerunt. Postremo Romanis armis subacti ac deleti sunt. Et coloniam Romanorum quae duces coercesit eo deducta duce quodam Flacco: a quo Flaccia nuncupata. Exin longo temporis tractu corrupto, ut sit vocabulo Valachia dieta. Et pro Flaciis Valachi appetitati (Marcu 1923: 369).

²⁹ Подгр. за живота, възгледите и трудовете на Флавио Биондо вж. Данова 2010: 85–90.

града Аспалато³⁰ и в него построил палати, които стоят по-високо от всеки разказ и описание. Техните останки и до днес свидетелствуват за някогашното им благодушие, ако и дългото време да ги е унищожило. А пък градът Диоклея, в който сега живеят диоклийците, е бил построен от самия император Диоклециан, отдето и жителите на тази страна получили името диоклийци. А пък властта на самите римляни (Ρωμάνων) се простирала до р. Дунав. Те веднъж поискали да преминат реката и да разберат кои живеят отвъд нея. Като я преминали, те намерили невъоръжени склавински племена, които се наричали и авари. И нито те се надявали, че отвъд реката живеят някакви хора, нито пък онези допусkali, че отсам реката (има хора). Понеже римляните (Ρωμάνοι) сварили аварите невъоръжени и неподготвени за война, те ги нападнали, взели плячка и пленници и се оттеглили. И след това римляните (Ρωμάνοι) направили две смени от Пасха до Пасха, като сменявали войниците си, така че на Великата и свята събота се срещали тези, които се връщали от стража, и тези, които отивали на тази служба. Близко до морето и под самия този град е т. нар. Салона, на големина колкото половината от Константинопол. На това място се събирали и въоръжавали всички римляни (Ρωμάνοι). След това се отдалечавали оттам и отивали при клисурата, която се намира на четири мили от самия град. Тя и досега се нарича Клиса, понеже (като че ли) заключва тези, които минават оттам. И оттам отишли при реката. Това сменяване съществувало много години и склавите, оттамък реката, наречени също и авари, размислили в себе си и казали: „Тези римляни (Ρωμάνοι), понеже преминаха отсам и намериха плячка, отсега нататък не ще престанат да преминават срещу нас. Затова нека измислим нещо срещу тях.“ И тъй това решили склавите авари и веднъж, когато римляните (Ρωμάνων) преминали, те устроили засада, нападнали ги и ги победили. Тогава гореспоменатите склави взели оръжието им, знамената и останалите военни знаци и като преминали реката, дошли до клисурата. Римляните (Ρωμάνοι), които били там, ги забелязали, но като видели знамената и въоръжението им, помислили, че това са техни съплеменници. Затова, когато споменатите славяни стигнали клисурата, те ги оставили да минат. А онези, след като преминали клисурата, веднага прогонили римляните (Ρωμάνοϋς) и завладели споменатия град Салона. Заселили се там и след това започнали постепенно да нападнат римляните (Ρωμάνοϋς) и да погубват тези, които живеели и полетата и в по-високите места, и така завладели техните земи. Останалите пък римляни (Ρωμάνοι) се спасили в крайбрежните градове, които те и досега владеят. Тези градове са: Декатера, Рауза, Аспалато, Тетрангурин, Диадора, Арви, Векла и Опсара. Техните жители и досега се наричат римляни (Ρωμάνοι). От времето на ромейския император (τοῦ βασιλέως Ρωμαίου) Ираклий, както ще се каже в разказа за хърватите и сърбите, цяла Далмация и племената около нея – като хървати, сърби, захълмци, тервунюти, каналийци, диоклейци, арентанци, които се наричат и пагани (Porphyrogenitus 1967: 12–125).³¹ В коментара към английското издание на „За управлението на империята“ се посочва, че в този пасаж като Ρωμάνοι (романи) са наречени лати-

³⁰ Дн. Сплит в далматинската част на Хърватия.

³¹ Цитираният тук превод е по българското издание в т. V на „Гръцки извори за българската история“ (Багреновродни 1964: 205–206) с нанесени от мен поправки в транскрипцията на използваните названия Ρωμάνοι (римляни романи) и Ρωμαίοι (римляни ромеи) и някои други стилистични редакции.

ноезичните жители на тема Далмация, за да се разграничат от *Ρωμαίοι* (*римляните*), т.е. гръкоговорящите поданици на Ромейската империя (Porphyrogenitus 2016: 124). Дори и ролята на Диоклециан да е силно преувеличена, акцентът на разказа е нарочно поставен върху него, за да илюстрира значението на паметта за императора сред далматинците и да покаже, че за жителите от крайбрежни градове връзката им с древния Рим продължава да е силно на почит. Всъщност това сведение от Константин Багренородни поставя редица съществени въпроси, косвено свързани с темата за **римското у власите**. Доколко така конструираният разказ на Багренородни за преселени граждани от стария Рим – в случая от Диоклециан – има общо с цитирания пасаж от Пиетро Ранцано за същото преселение, но направено от Константин I Велики край Босфора, или с историята на Траяновия пълководец Флак от папа Пий II от гледна точка на легитимацията на определени хора в даден сюжет, независимо дали той е реален, или легендарен? Би ли могло да има връзка между споменатите римляни *романи* и черните латинци *мавровласи* от „Дуклянския летопис“ (вж. Mužić 2011: 66 sqq.) или със споменатата през 1497–1498 г. област *Мурлакия*, която обаче според флорентинските духовници Бернардо Микелоци и Бонсиньоре Бонсиньори е част от Босна (Попова 2018: 74, 166)? Ако е така, това означава ли автоматично, че тези римляни *романи* от Късната античност, чиито потомци явно още обитават същите земи през първата половина на X век, могат да се класифицират като запазен през Средновековието автохтонен „романски (т.е. влашки) субстрат“ според терминологията на съвременната историческа наука?

В обобщение на представената средновековна историческа книжнина ще се подчертаят няколко неща. Ранните унгарски наративни извори първи прокарват тезата, че власите северно от Дунав още в древността обитавали *Пасището на римляните Панония*, като тази митологема е изградена, за да благоприятства и подсили историческите права на унгарците (като наследници на хуните) над старата римска провинция и да докаже законното им право върху римската власт. Категорично обаче унгарските автори не идентифицират власите с Децебаловите или късноантичните даки. В техните съчинения е ясно заложена съответната смислова разлика или прилика между названията *Blaci* (и/или *Valachi*) и *Bulgari*, и *Messiani* в зависимост от контекста на повествуването, като в много случаи споменаването на „власи“ може да се определи като анахронизъм. Основната заслуга в западната историопис веднъж завинаги да се установи аналогията, че отвъддунавските власи са античните даки и имат кръвно родство с римляните, принадлежи на италианските хуманисти от XV век. Дори и да стъпват на по-ранната изворова база, изградена от унгарските хронисти от XII–XIII век за „власите – пастири на римляните“, именно ренесансовите автори са първите, които официализират тезата, че власите говорят развален латински език. Тези вече съвсем нови концепции за влашкото минало (за прекия произход на власите от романизираните даки), разработени в трудовете на папа Пий II, Поджо Брачолини (1380–1459 г.)³² и Флавио Биондо (1394–1463 г.), ще се възприемат и доразви-

³² Подр. за живота, възгледите и трудовете на Поджо Брачолини вж. Shepherd 1837; Krantz 1987: 119–152.

ват в последващите столетия от различни автори, пишещи по темата, и ще станат основата на възникналите през втората половина на XIX век теории за произхода на власите, които продължават да доминират и в съвременната историческа наука (Полевой 1972: 47; Рабинович 2000: 263).

Б И Б Л И О Г Р А Ф И Я

Анонимен автор 2001: Анонимен автор. *Деяния на унгарците*. – В: *Латински извори за българската история*. Т. V. *Унгарски латиноезични извори*. Ч. 1. *Наративни извори*. Съст. И. Илиев, К. Гагова, Хр. Димитров. София, 2001, с. 13–62.

Багренородни 1964: Константин Багренородни. *За управлението на държавата*. – В: *Гръцки извори за българската история*. Т. V. Съст. М. Войнов. София, 1964, с. 198–320.

Бакалов 1995: Г. Бакалов. *Средновековният български владетел: титулатура и инсигнии*. София, 1995.

Божилков 1979: И. Божилков. *Анонимът на Хазе: България и Византия на Долни Дунав в края на X в.* София, 1979.

Вачкова 2005: В. Вачкова. *Симеон Велики: пътят към короната на Запада*. София, 2005.

Вилардуен 2002: Жофроа дьо Вилардуен. *Завладяването на Константинопол*. Прев. И. Божилков. София, 2000.

Данова 2010: П. Данова. *България и българите в италианската географска книжнина (XIV–XVI век)*. София, 2010.

Дечев 1923: Д. Дечев. *Едно средновековно описание на българските земи*. – В: *Годишник на Софийския университет – Историко-филологически факултет*. Т. XIX. София, 1923, с. 1–41.

Димитров 1992: Хр. Димитров. *Унгарски латиноезични извори за турските нашествия по българските земи през XIV–XV в.* – В: *Турските завоевания и съдбата на балканските народи, отразени в исторически и литературни паметници от XIV–XVIII век*. Под ред. на Г. Данчев, В. Тъпкова-Заимова, Н. Ковачев, А. Велков, Д. Кенанов. Велико Търново, 1992, с. 84–100.

Димитров 1998: Хр. Димитров. *Българо-унгарски отношения през Средновековието*. София, 1998.

Донесение 1981: *Донесение на пратениците на папа Григорий IX*. – В: *Латински извори за българската история*. Т. IV. Съст. М. Войнов, В. Гюзелев, С. Лишев, М. Петрова, Б. Примов. София, 1981, с. 38–39.

ДХ2001: *Дубницка хроника*. – В: *Латински извори за българската история*. Т. V. *Унгарски латиноезични извори*. Ч. 1. *Наративни извори*. Съст. И. Илиев, К. Гагова, Хр. Димитров. София, 2001, с. 94–98.

Дъои 1965: Одон от Дъои. *Книга за кръстоносния поход*. – В: *Латински извори за българската история*. Т. III. Съст. М. Войнов, И. Дуйчев, С. Лишев, Б. Примов. София, с. 118–128.

Златарски 1934: В. Златарски. *История на българската държава през средните векове*. Т. II. *България под византийско владичество (1018–1187)*. София, 1934.

Златарски 1940: В. Златарски. *История на българската държава през средните векове*. Т. III. *Второ българско царство. България при Асеневици (1187–1280)*. София, 1940.

ИБ 1971: *История Венгрии в трех томах*. Т. 1. Под ред. В. П. Шушарин, Р. А. Авербух, Т. М. Исламов, Ю. А. Писарев, М. М. Смирин. Москва, 1971.

Зонара 1968: Йоан Зонара. *История*. – В: *Гръцки извори за българската история*. Т. VII. Съст. Г. Цанкова-Петкова, П. Тивчев. София, 1968, с. 149–208.

Кеза 2001: Симон де Кеза. *Деяния на унгарците*. – В: *Латински извори за българската история*. Т. V. *Унгарски латиноезични извори*. Ч. 1. *Наративни извори*. Съст. И. Илиев, К. Гагова, Хр. Димитров. София, 2001, с. 69–73.

Кекавмен 1968: Кекавмен. *Статегикон*. – В: *Гръцки извори за българската история*. Т. VII. Съст. Г. Цанкова-Петкова, П. Тивчев. София, 1968, с. 11–38.

Кинам 1968: Йоан Кинам. *История*. – В: *Гръцки извори за българската история*. Т. VII. Съст. Г. Цанкова-Петкова, П. Тивчев. София, 1968, с. 209–262.

Коледаров 1979: П. Коледаров. *Политическа география на средновековната българска държава*. Ч. I. *От 681 до 1018 г.* София, 1979.

Коледаров 1989: П. Коледаров. *Политическа география на средновековната българска държава*. Ч. II. (1186–1396). София, 1989.

Комнина 1972: Ана Комнина. *Алексиада*. – В: *Гръцки извори за българската история*. Т. VIII. Съст. М. Войнов. София, 1972, с. 7–149.

Королюк 1985: В. Д. Королюк. *Славяне и восточние романици в эпоху раннего Средневековья. Политическая и этническая история*. Москва, 1985.

Мутафчиев 1927: П. Мутафчиев. *Българи и румъни в историята на дунавските земи*. София, 1927.

Мутафчиев 1932: П. Мутафчиев. *Към въпроса за българо-румънските отношения в средните векове*. – В: *Годишник на Софийския университет – Историко-филологически факултет*. Т. XXVIII. София, 1932, с. 3–56.

Милетич Агура 1893: Л. Милетич, Д. Агура. *Дако-ромъните и тяхната славянска писменост*. – В: *Сборник за народни умотворения, наука и книжнина*. Т. IX. София, 1893, с. 211–393.

Николов, А. 2016: А. Николов. *Македонски генеалогии и герои като източник на средновековни идентичности: Случаят на франките и саксите и легендата за Александър Велики в полската традиция*. – В: *Послания на историята. Юбилеен сборник в чест на проф. Мария Радева*. Под ред. на Г. Якимов. София, 2016, с. 137–146.

Николов, Г. 1995: Г. Николов. *Имперската алтернатива в политическия живот на Българското царство през XIII–XIV в.* – В: *Личността в историческото развитие: Алтернативата в историята*. Под ред. на Р. Пешева. София, с. 104–129.

Николов, Г. 1998: Г. Николов. *Власите в средновековна България*. – В: *Армъните в България: историко-етнографско изследване*. Съст. И. Георгиева. София, с. 68–88.

Овидий 1994: Публий Овидий Назон. *Елегии*. Прев. Г. Батаклиев. София, 1994.

ПА 2001: *Позонийски анали*. – В: *Латински извори за българската история*. Т. V. *Унгарски латиноезични извори*. Ч. 1. *Наративни извори*. Съст. И. Илиев, К. Гагова, Хр. Димитров. София, с. 67.

Павлов 2010: П. Павлов. *Северната граница на България през XII–XIV век*. – В: П. Павлов. *Забравени и неразбрани: събития и личности от Българското средновековие*. София, 2010, с. 354–364.

Полевой 1972: Л. Л. Полевой. *Формирование основных гипотез происхождения восточнороманских народностей Карпато-Дунайских земель. (Феодальная и буржуазная историография XVII – перв. пол. XX в.)*. – В: *Юго-Восточная Европа в средние века*. Под ред. И. Г. Будака. Кишинев, с. 46–91.

Попов 2017: Т. Попов. *Българската държавна традиция във Влашката низина, Молдова и Бесарабия от края на XII до края на XV в.* София, 2017.

Попова 2006: И. Попова. *Енея Силвио Пиколомини (папа Пий II) и Балканите през XV в. Исторически етюди*. Велико Търново, 2006.

Попова 2018: И. Попова. *Средновековните Балкани през погледа на европейски пътешественици (14.–15. в.)*. София, 2018.

Писма–Г 1981: Григорий IX. *Писма*. – В: *Латински извори за българската история*. Т. IV. Съст. М. Войнов, В. Гюзелев, С. Лишев, М. Петрова, Б. Примов. София, 1981, с. 40–79.

Писма–И 1981: *Писма на папа Иннокентий IV*. – В: *Латински извори за българската история*. Т. IV. Съст. М. Войнов, В. Гюзелев, С. Лишев, М. Петрова, Б. Примов. София, 1981, с. 82–104.

Писма–Х 1981: *Писма на папа Хонорий III*. – В: *Латински извори за българската история*. Т. IV. Съст. М. Войнов, В. Гюзелев, С. Лишев, М. Петрова, Б. Примов. София, 1981, с. 24–32.

Писма-И-К 1965: Папа Инокентий III, цар Калоян. *Писма*. – В: *Латински извори за българската история*. Т. III. Съст. М. Войнов, И. Дуйчев, С. Лишев, Б. Примов. София, 1965, с. 307–373.

ПХ 2001: *Позонийска хроника*. – В: *Латински извори за българската история*. Т. V. *Унгарски латиноезични извори*. Ч. 1. *Наративни извори*. Съст. И. Илиев, К. Гагова, Хр. Димитров. София, 2001, с. 99–100.

Рабинович 2000: Р. А. Рабинович. *Искушение «волошским орехом», или балканские волохи и русские волхвы*. – В: *Stratum plus*, 5, 2000, с. 262–390.

Радулф 1981: Абат Радулф. *Английска хроника*. – В: *Латински извори за българската история*. Т. IV. Съст. М. Войнов, В. Гюзелев, С. Лишев, М. Петрова, Б. Примов. София, 1981, с. 137–138.

Ранзан 2001: Петър Ранзан. *Кратко изложение на унгарската история*. – В: *Латински извори за българската история*. Т. V. *Унгарски латиноезични извори*. Ч. 1. *Наративни извори*. Съст. И. Илиев, К. Гагова, Хр. Димитров. София, 2001, с. 170–176.

Скилица, Кедрин 1965: Йоан Скилица, Георги Кедрин. *Кратка история*. – В: *Гръцки извори за българската история*. Т. VI. Съст. И. Дуйчев. София, с. 198–340.

Туроц 2001: Иоан де Туроц. *Унгарска хроника*. – В: *Латински извори за българската история*. Т. V. *Унгарски латиноезични извори*. Ч. 1. *Наративни извори*. Съст. И. Илиев, К. Гагова, Хр. Димитров. София, 2001, с. 101–120.

Тъпкова-Заимова 1976: В. Тъпкова-Заимова. *Долни Дунав – гранична зона на византийския Запад. Към историята на северните и североизточните български земи, края на X–XII в.* София, 1976.

УИХ 2001: *Унгарска илюстрирана хроника*. – В: *Латински извори за българската история*. Т. V. *Унгарски латиноезични извори*. Ч. 1. *Наративни извори*. Съст. И. Илиев, К. Гагова, Хр. Димитров. София, 2001, с. 74–83.

ХБ 2001: *Хроника от Буда*. – В: *Латински извори за българската история*. Т. V. *Унгарски латиноезични извори*. Ч. 1. *Наративни извори*. Съст. И. Илиев, К. Гагова, Хр. Димитров. София, 2001, с. 82–88.

Хониат 1983: Никита Хониат. *История*. – В: *Гръцки извори за българската история*. Т. XI. Съст. М. Войнов, В. Тъпкова-Заимова и Л. Йончев. София, с. 7–93.

Юхас 1980: П. Юхас. *Старите маджарски хроники за прабългарите*. – В: *Исторически преглед*, 5, 1980, с. 109–118.

Юхас 1985: П. Юхас. *Тюрко-българи и маджари. Влияние на тюркско-българската култура върху маджарите*. София, 1985.

Юхас 2000: П. Юхас. *Кирил и Методий в българската Моравия*. София, 2000.

Almási 2010: G. Almási. *Chapter Two: Constructing the Wallach “other” in the late Renaissance*. – In: *Whose Love of Which Country? Composite States, National Histories and Patriotic Discourses in Early Modern East Central Europe* Ed. by B. Trencsényi, M. Zászkaliczky. Leiden – Boston, 2010, pp. 91–131.

Bárány 2012: A. Bárány. *The Expansion of the Kingdom of Hungary in the Middle Ages (1000–1490)*. – In: *The Expansion of Central Europe in the Middle Ages*. Ed. by N. Berend. London, 2012, pp. 333–380.

Boia 2001: L. Boia. *History and Myth in Romanian Consciousness*. Budapest, 2001.

Boreczky 2019: A. Boreczky. *Historiography and Propaganda in the Royal Court of King Matthias: Hungarian Book Culture at the End of the Middle Ages and Beyond*. – In: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*. Sv. 43. Zagreb, 2019, pp. 23–35.

Brezeanu 1981: St. Brezeanu. *“Români” și “Blachi” la Anonymus. Istorie și ideologie politică*. – In: *Revista de istorie*. T. 34/7. București, 1981, pp. 1313–1340.

DHVH 1941: *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia, usque ad annum 1400 p. Christum*. Ed. A. F. Nagy, L. Makkai. Budapest, 1941.

Porphyrogenitus 1967: Constantine Porphyrogenitus. *De administrando imperio*. Greek

text ed. by G. Moravcsik. English transl. by R. J. H. Jenkins. New, Revised Edition. [Third Impression, 1993.] Washington, 1967.

Porphyrogenitus 2016: Constantine Porphyrogenitus. *De administrando imperio: A Commentary*. Ed. by R. J. H. Jenkins. Third Printing [First Printing, 1962]. Washington, 2016.

Deletant 1991: D. Deletant. *Studies in Romanian History*. Bucharest, 1991.

Györffy 1972: G. Györffy. *Abfassungszeit, Autorschaft und Glaubwürdigkeit der Gesta Hungarorum des Anonymen Notars*. – In: *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae*. T. XX/1–2. Budapest, 1972, pp. 202–229.

Hóman 1925: B. Hóman. *La première période de l'historiographie hongroise*. – In: *Revue des études hongroises et finno-ougriennes*, 3, 1925, pp. 125–164.

Krantz 1987: F. Krantz. *Between Bruni and Machiavelli: History, Law, and Historicism in Poggio Bracciolini*. – In: *Politics & Culture in Early Modern Europe: Essays in Honour of H. G. Koenigsberger*. Ed. by Ph. Mack, M. C. Jacob. Cambridge, 1983, pp. 119–152.

Kristó 1983: G. Kristó. *Tanulmányok az Árpád-korról*. Budapest: Magvető, 1983.

Marcu 1923: A. Marcu. *Riflessi di storia rumena in opere italiane dei secoli XIV e XV*. – In: *Ephemeris Dacoromâna: Annuario della scuola romana di Roma*. Vol. I. Roma, pp. 338–386.

Madgearu 2005a: A. Madgearu. *Salt Trade and Warfare: The Rise of Romanian-Slavic Military Organization in Early Medieval Transylvania*. – In: *East Central & Eastern Europe in the Early Middle Ages*. Ed. by F. Curta. Ann Arbor, 2005, pp. 103–120.

Madgearu 2005b: A. Madgearu. *The Romanians in the Anonymous Gesta Hungarorum: Truth and Fiction (= Bibliotheca Rerum Transsylvanicae. Vol. XXXIV)*. Cluj-Napoca, 2005.

Mužić 2011: I. Mužić. *Hrvatska kronika u Ljetopisu popa Dukljanina*. Split, 2011.

Nikolov 2019: A. Nikolov. *Cumans and Vlachs in the Second Bulgarian Empire*. – В: *Пресечни точки. Юбилеен сборник в чест на проф. Ирина Колева*. Под. ред. на В. Коцева. София, 2019, с. 254–270.

Pais 1977: D. Pais. *Anonymus Gesta Hungarorum: Béla király jegyzőjének könyve a magyarok cselekedeteiről*. Budapest, 1977.

Ransanus 1977: Petrus Ransanus. *Epithoma rerum Hungararum*. Ed. P. Kulcsár. Budapest, 1977.

Pop 1996: I.-A. Pop. *Romanians and Hungarians from the 9th to the 14th century*. Cluj-Napoca, 1996.

Pop 1999: I.-A. Pop. *Romanians and Romania: A Brief History*. Boulder – New York, 1999.

Shepherd 1837: W. M. Shepherd. *The Life of Poggio Bracciolini*. Liverpool, 1837.

Simon 2020: A. Simon. *The Pope, the Hunyadis and the Wallachians: The Curious Case of Pius II*. – In: *Banatica*. T. 30/2. Reșița, 2020, pp. 59–108.

Spinei 2003: V. Spinei. *The Great Migrations in the East and South East of Europe from the Ninth to the Thirteenth Century*. Cluj-Napoca, 2003.

Spinei 2009: V. Spinei. *The Romanians and the Turkic Nomads North of the Danube Delta from the 10th to the mid-13th Century (= East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450. Vol. 6)*. Leiden – Boston, 2009.

Syme 1978: R. Syme. *History in Ovid*. Oxford, 1978.

Tacitus 2004: Publius Cornelius Tacitus. *The Annals*. Transl. by A. J. Woodman. Indianapolis – Cambridge, 2004.

Zeldes 2006: N. Zeldes. *The Last Multi-Cultural Encounter in Medieval Sicily: A Dominican Scholar, an Arabic Inscription, and a Jewish Legend*. – In: *Mediterranean Historical Review*, 21/2, 2006, pp. 159–191.

S U M M A R Y

THE ACCOUNTS OF WALLACHIANS AS “ROMAN SHEPHERDS”
AND THE USE OF THE TERMS *BULGARI*, *BLASII* AND *MESSIANI*
IN THE HUNGARIAN CHRONICLES FROM 13TH–15TH CENTURIES

Tzvetozar Yotov

The topic of the so-called ‘Roman origin’ of the Wallachians, which appeared for the first time in several Latin-language (mostly Hungarian) medieval writings and was subsequently extensively developed in Renaissance historical literature, has long attracted the attention of a number of foreign scholars and a voluminous bibliography has been collected on it. With the exception of one extensive study published at the end of the 19th century (Милетич, Агура 1893), the Bulgarian scientific literature rarely examines this topic independently and in its entirety, which provoked the writing of the present work. The main goal we set ourselves here is to try to define several important questions in a synthesized form. When were the Wallachians first identified as “(direct) descendants of the Romans” – in the late medieval or in the new Italian historiography of the 15th–16th centuries? To what extent does the name belong in certain written sources, during a given historical moment and – especially – in a given historiographical tradition (Western or Eastern) can it be considered a literal ethnonym, was it used as a kind of technical term or is it simply an anachronism in the narrative? Can the same theoretical interpretation be applied to the name Bulgarians, additionally explained by medieval authors with various ancient archaisms – most often “Moesi”?

Ключови думи: Панония, власи, римляни, българи, мизи, даки, унгарски хроники

Keywords: Pannonia, Wallachians, Romans, Bulgarians, Moesi, Dacians, Hungarian chronicles

A B T O P

Цветозар Йотов

Регионален исторически музей – София

tzvetozar.yotov@gmail.com

Tzvetozar Yotov

Regional History Museum – Sofia

tzvetozar.yotov@gmail.com

